

DEVETO GODIŠTE »JEZIKA«

Ove jeseni časopis »Jezik« ulazi u devetu godinu svojeg izlaženja. Mala stanka koja je zbog zauzetosti urednika i suradnika nastala u izlaženju sada se prekida i na početku nove školske godine možemo očekivati prvi broj devetoga godišta.

O stručnim časopisima malo se piše, pojavljuje se obično u novinama tek kratak sadržaj broja, ali se oni ipak dosta čitaju. Časopis »Jezik«, koji izdaje Hrvatsko filološko društvo i Školska knjiga u Zagrebu, štampa se u 3500 primjeraka i samo malen broj primjeraka ostaje na skladištu. Stoga, kad je nastupila mala stanka u njegovu izlaženju, uzbunili su se čitaoci i pretplatnici i u mnogobrojnim dopisima redakciji zatražili da bi časopis za kulturu književnog jezika i dalje izlazio. Čak je poslana i pretplata unaprijed koja će vrijediti za deveto godišće, a sve to govori da je takav list našoj sredini potreban.

A nije ni čudo. Danas se piše i izdaju se časopisi i knjige više nego ikad u našoj historiji. A kao i društvo, i jezik nam je sav u previranju, stvaraju se novi pojmovi i za njih novi nazivi, utvrđuju se terminologije, ukrštavaju se izrazi iz raznih krajeva, stupio je na snagu novi Pravopis, jezično obrazovanje nije dovoljno iscrpno, potrebni su jezični savjeti u znatnoj mjeri. Istina, postoje korektori i lektori pri izdavačkim poduzećima, ali jezik nije takva materija koja se može jednom za svagda naučiti, čak se ne može u potpunosti nikad ni naučiti, pa su prema tome i njima potrebni savjeti i rasprave o aktualnim, novim jezičnim problemima, koje stavlja na dnevni red užurban razvoj našeg društva. Novinarstvo, nauka, književnost, škola — sve su to interesenti za takav časopis, pa onda s pravom možemo reći da je spomenut broj primjeraka ipak razmjerno malen.

Kao osmogodišnji redaktor »Jezika« korisno je da spomenem i jedno provjereno opažanje. Časopis »Jezik« najčešće čitaju

baš oni koji dosta dobro poznaju jezik i žele ga još bolje znati, a na žalost mnogi od onih koji ga slabo poznaju, a ipak pišu uzdajući se u lektore i korektore, gotovo i ne zavire u nj. Stoga su nam publikacije često pisane tako lošim jezikom da bismo se — neka mi bude dopušteno reći — morali crvenjeti. Redakciji »Jezika« nameće se stoga i taj poseban zadatak da pronade način kako bi časopis prodro i do tih naših ljudi koji tako malo pažnje posvećuju jeziku, a on im ipak donosi toliko koristi. Lektori i korektori vrlo su korisni faktori na svojim radnim mjestima, ali oni su svojim postojanjem na žalost pomogli i tome da se uspavala briga o pravilnosti i čistoći jezika u mnogih koji pišu.

U osam godina izlaženja »Jezik« je raspravio mnoga pitanja naše svakidašnje jezične prakse, i novinarske i kazališne i nastavne i radio-televizijske, okupio je oko sebe i suradnike i čitaoce iz čitave Jugoslavije, pa se možemo nadati da će on i dalje vršiti svoj koristan i potreban zadatak. Ali osim učenika, studenata i književnika neophodno je potrebno da se oko njega okupe zapravo svi oni koji pišu. Samo tako će časopis postati aktualniji i korisniji, samo tako će on pomoći da se kultura književnog jezika podigne u nas na viši stupanj. »Jezik« dakle treba što više suradnika i što više čitalaca, pa bi onda mogao izlaziti ne samo jednom u dva mjeseca nego i svaki mjesec.

Ljudevit Jonke

KAKO SMANJITI PREOPTEREĆENOST
NASTAVNIKA HRVATSKOSRPSKOG
JEZIKA?

Pitanje preopterećenosti nastavnika hrvatskosrpskog jezika i književnosti trebalo bi bolje i pravednije riješiti nego što je riješeno. Činjenica je, iako ponekad prešućivana ili pobijana, da je nastavnik materinskog jezika opterećeniji od nastavnika ostalih predmeta. Evo dokaza za to!

Materinski je jezik s književnošću najslabiji školski predmet, te je i izvođenje njegove nastave najkompliciranije. Ni u jednom drugom predmetu nema toliko komponenata kao u njemu. Tu je historija i teorija književnosti, školska i domaća lektira, govorne vježbe, školske i domaće zadaće, nauka o jeziku i pravopis. Dok u ostalim predmetima učenik crpe znanje iz jednog ili dva udžbenika (ne računajući ostale izvore znanja, kao što su eksperimenti, ekskurzije i dr.), za materinski jezik i književnost učeniku nije dovoljan samo jedan ili dva udžbenika, već cijeli niz knjiga koje mora proučiti (npr. djela za domaću lektiru), a koje njegov nastavnik također mora poznavati.

Iz rečenoga izlazi drugi dokaz, a taj je da nastavnik hrvatskosrpskog jezika mora čitati više nego ostali nastavnici i da za to troši mnogo više vremena nego ostali nastavnici. Pretpostavimo da je nastavnik u toku studija pročitao i proučio sva važnija djela iz naše i strane književnosti koja propisuje program iz književnosti za srednje škole. Ipak, koliko je puta prisiljen da ponovo čita i proučava ne jedno, već mnoga djela koja treba osvjetliti učenicima s novih aspekata! A što da kažemo za djela iz naše i strane suvremene književnosti o kojima nastavnik nije imao prilike čuti za vrijeme studija? Koliko je vremena potrebno nastavniku da pročita romane Mirka Božića, Mihajla Lalića, Oskara Daviča, Branka Ćopića i Dobrice Ćosića, koje propisuje srednjoškolski program? A gdje su strani pisci, zbirke eseja i kritika, zbirke pjesama, pa književni, filološki i pedagoški časopisi? Istina je da i nastavnici ostalih predmeta moraju čitati svoju stručnu literaturu i časopise, ali ona ni približno nije tako obimna i ne zahtijeva toliko vremena kao čitanje i proučavanje djela jugoslavenskih književnosti.

Treći je dokaz u tome što njegovanje pismenog izražavanja čini važan sastavni dio nastave hrvatskosrpskog jezika i književnosti, koji pored čitanja suvremenih književnih djela i časopisa oduzima najviše vremena nastavniku i najviše ga iscrpljuje.

Program propisuje da se u višim razredima osnovne škole piše šest jednosatnih školskih zadataka na godinu, a u srednjoj školi četiri dvosatne. Ako nastavnik predaje hrvatski jezik u pet odjeljenja viših razreda osnovne škole, mora u toku školske godine pregledati, ispraviti i ocijeniti 30 kupova zadataka (oko 1200 zadataka, ako je prosječan broj učenika u razredu 40). Nastavnik hrvatskog jezika u srednjoj školi koji predaje taj predmet u pet odjeljenja mora u toku školske godine pregledati, ispraviti i ocijeniti 20 kupova zadataka (oko 700 zadataka, ako je prosječan broj učenika u razredu 35). Ako pretpostavimo da nastavnik hrvatskog jezika u osnovnoj školi pregleda u jednom satu osam zadataka, a srednjoškolski pet, onda izlazi da prvi potroši za pregled, ispravljanje i ocjenjivanje školskih zadataka 150 sati na godinu, a drugi 140 sati, što znači da nastavnik toga predmeta treba za izvođenje nastave (pregledanje pismenih zadataka sastavni je dio nastave!) 27 (22+5) sati na sedmicu, a ne 22, odnosno 20 sati, kako je uredbama propisano. Ako se tome doda i vrijeme koje nastavnik hrvatskog jezika mora utrošiti za pregled domaćih zadataka, onda je jasno da je broj njegovih sati na sedmicu veći od broja sati nastavnika ostalih predmeta, u prvom redu onih bez pismenih zadataka.

Uzimajući u obzir još i to da su nastavnici hrvatskosrpskog jezika i književnosti glavni organizatori različitih priredaba i predavači i da sudjeluju na svim ispitima, trebalo bi da se u pogledu opterećenosti izjednače s nastavnicima ostalih predmeta, i to tako da im se smanji sedmični broj sati na 20 (u osnovnoj školi), odnosno na 18 (u srednjoj školi). Četiri sata na sedmicu, koliko bi iznosila razlika između broja sati nastavnika hrvatskog jezika i nastavnika predmeta bez pismenih zadataka, bila bi upotrijebljena za *obavezan pregled školskih i domaćih zadataka*. Obavezno, sistematsko i savjesno pregledanje ne samo školskih već i domaćih zadataka svakako bi se odrazilo u kvaliteti učeničke pismenosti, s kojom nikako ne možemo biti zadovoljni.

Slobodan Kovačević, profesor

PREVOĐENJE I KONTEKST

Dok su kiparstvo, slikarstvo, glazba ili ples kadri djelovati na čovjeka bez obzira na njegov jezik i nacionalnost, dotle je književnost strogo ograničena lingvističkim, pa i državnim granicama. Ljepotu oblika, boja, zvukova i pokreta čovjek može shvatiti gdje god on živio, kojoj god rasi pripadao i koji god jezik govorio. Da bi se i književnost mogla približiti tom idealu, da bi postala što internacionalnijom, potrebni su prevodioci.

Budući da čovjek u svom životu može naučiti samo neznatan broj od ono više od tisuću jezika što ih ima na svijetu, budući da ne može naučiti ni ono nekoliko takozvanih svjetskih jezika, jer učenje jezika iziskuje velik napor i mnogo vremena, prisiljen je da se služi prijevodima. Kako se veze među narodima sve više šire i produbljuju, a i najmanji i najmlađi narodi dolaze do sve jačeg izražaja, to je i uloga prevodilaca sve opsežnija i važnija.

Reproduktivan umjetnik, na primjer u muzici ili plesu, služi se tačno onim izražajnim sredstvima koja je, da se tako kaže, odredio autor. Prevodilac se služi drukčijim izražajnim sredstvom, drugim jezikom, pa je zato njegov rad više stvaralački nego reproduktivan.

Prevodilac umjetničke proze ili poezije mora posjedovati sve karakteristike koje ima i sam autor kojega prevodi. Mora posjedovati u nečemu i više. Uz jezik na koji prevodi valja mu znati i jezik na kojem je pisano djelo što ga prevodi. Prvi u svim njegovim izražajnim mogućnostima, a drugi barem pasivno.

Iako svaki umjetnik mora biti savjestan, mora dati umjetničku istinu radi same istine, u slučaju prevodioca savjesnost je jače naglašena, jer prevodilac mora biti vjeran originalu a da ne iznevjeri svoj vlastiti jezik. Savjesnost je kamen kušnje prevodioca. Savjestan prevodilac neće ispuštati teška mjesta originala, neće »zabašurivati« svoje neznanje, neće ni »popravlјati« tekst. Istina, na nekim mjestima, zbog izražajnih osobitosti jezika, njegov će prijevod biti izra-

žajniji od originala, ali bit će i obratno — no to je »vis major«. Mijenјani ili »popravlјani« tekst više i nije prijevod. Osim toga tu se radi o osnovnom poštenju prema čitaocu kojega zanima strani pisac, a nipošto prevodilac koji poprима ulogu pisca.

Sa savjesnošću usko je povezana marljivost, bez koje ni talent ni genij ne mogu doći do izražaja. Neki umjetnici rade tačno u određeno vrijeme, a inspiracija im nadolazi u toku rada, a drugi čekaju inspiraciju da se tek onda dadu na posao.

Što se tiče talenta, mišljenja su podijeljena. Neki misle da talent dolazi radom, a drugi da je to urođena sposobnost koja se radom ne stječe. Ma kako bilo, sigurno je da se bez rada ta sposobnost ne ispoljuje. Tu vrijedi ona da je talent »jedan posto inspiracije i devedeset i devet posto perspiracije«.

Još bi se moglo govoriti o predanosti svom poslu, ljubavi prema njemu, zanosu. Sve su te karakteristike, međutim, međusobno povezane i jedna proizlazi iz druge ili su inače neodvojive. Umjetnik se svom poslu mora potpuno predati. Kao što kaže Ralph Waldo Emerson: »Moj je talent dobar samo dok radim... (Umjetnici), poput pčela, u svoj ubod moraju staviti svoj život. Ta čemu služi čovjek koji je bez oduševljenja?...«

Kao što je nečije znanje jezika pasivno, a nečije aktivno, stvaralačko, a od jednoga do drugoga dalek je put, tako isto postoji razlika između onoga koji umjetničko djelo samo razumije i onoga koji ga stvara. Upravo radom taj se jaz suzuje. To jest, puko razumijevanje, smisao ili talent očituju se u stvarnim djelima samo pomoću rada.

I prevodilac pristupa svom poslu najprije pasivno, on mora djelo shvatiti, doživjeti, a onda će ga svojim naporom ponovo stvoriti u drugom izražajnom sredstvu. Da shvati svoj tekst u cjelini, prevodilac mora uzimati u obzir kontekst. On ne prevodi riječ po riječ, nego djelo shvaća kao cjelinu, važe karaktere, katkad se mora upitati bi li oni ovako ili onako postupali, mora imati veliko znanje ili znanje dostupno u priručnicima. Upravo ta sposobnost izdiže nedo-